

POLITICA ȘI PUTEREA ÎN CONCEPȚIA LUI ION I. C. BRĂȚIANU

Ion Novăcescu*

Abstract: *This study reveals the Aristotelian conception of Ion IC Bratianu on politics, which he considered to be a "noble duty." The same as the great Greek philosopher, the Romanian politician believed that a good policy must satisfy two fundamental objectives: welfare of citizens and development of the country. These are possible, Bratianu said, only if the actor reaches political power. The Political power, in fact, represented the essential purpose of Bratianu's policy and this objective was often satisfied by an efficient political management. His political credo was quite arrogant defined in December 1910, just a year after he was elected president of the National Liberal Party and Prime Minister of the country, by a Machiavellian formula: "The government can be take it by others, but the power remains to us."*

Keywords: politics, political power, governance, conception, political management

În universul sterp al lumii politice românești contemporane existența unor lideri care să emane lumină și căldură, în același timp, și care să fie arhitecți și constructori ai unui măreț proiect românesc pare a fi un deziderat inaccesibil prezentului. În societatea românească nevoia unui model de om politic creator și patriot devine tot mai acută, pe măsură ce eșecurile noastre colective devin tot mai costisitoare și împing România spre periferia Europei și a lumii civilizate. Într-un asemenea context, recursul la istorie și la modelele trecutului românesc poate fi o soluție educativă și civică. Iată motivele pentru a cerceta și releva publicului și lumii politice românești actuale modelul concepției omului politic și patriot român, Ion I.C. Brătianu; cel care este considerat a fi – atât de către istorici, cât și de către conștiința comună –, *cel mai bun profesionist al politicii naționale* și cel mai important om de stat al României. Iată de ce, studierea și prezentarea gândirii politice a acestui model de performanță politică din trecutul românesc poate avea un scop utilitar pentru publicul și politicienii de astăzi. Astfel, politicienii pot valorifica filosofia politică brătienistă în practica lor politică și în interesul comunității pe care o reprezintă, în vreme ce publicul poate evalua, pe baza standardelor brătieniste, gândirea și performanțele politicienilor români.

În opinia noastră, Ion I.C. Brătianu fost un *Realpolitiker*¹ și o felină politică de cea mai pură rasă românească, în ființa și spiritul căruia s-au concentrat trăsăturile,

* Ion Novăcescu este doctor în istorie (2010) și cadru didactic asociat la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș-Bolyai” Cluj, unde predă cursul: *Europeanizarea României* (sec. 19-20); e-mail: ion@novacescu.ro

¹ Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, ed. îngrijită de Alexandru Șerban, vol. II, Cluj Napoca, 1995, p. 76; Cunoscut în epocă și în lucrările istorice și sub numele de Ionel Brătianu, el s-a născut în 20 august 1864, la Florica (jud. Argeș) și a murit în 24 noiembrie 1927, la București. A fost inginer,

calitățile și defectele bizantinismului, dar și ale occidentalismului. Înainte de orice, Ion I.C. Brătianu a fost un român patriot, care s-a auto-definit în marea sa expunere pe teme de politică externă din 17 decembrie 1919 drept: „reprezentantul conștiinței bărbătești a unui popor viteaz și hotărât”². Ca om politic și de stat el își manifesta public credința, așa cum a făcut-o și în cadrul unui discurs ținut în Parlamentul aflat în refugiul de la Iași, în 12 iunie 1917, cu ocazia discutării marilor reforme sociale, că atât construcția politică, cât și cea de stat – toate operele trainice, dar și popoarele mari – se fac în durată lungă, temeinic, cu seriozitate și, mai ales, „cu perseverență în vremuri de restriște”³.

La o mare reuniune liberală ținută la Brăila, de ziua Sfinților Petru și Pavel a anului 1925, Ion I.C. Brătianu îi amuza pe cei peste 10.000 de membri și simpatizanți liberali reuniți acolo spunând: „Știu că și în politică, tot așa ca și-n viticultură, oamenii nepricepuți își închipuie că dacă pui viță, bei vin. Când sădești viță, trebuie să muncești nu un an, nu o muncă, ci munci repetate în curs de mai mulți ani, până când via va fi pusă pe rod.” La fel, arăta Brătianu, este și în politică, esențială fiind și în acest domeniu munca temeinică, serioasă și mai ales organizată⁴. De altfel, în cadrul unei discuții polemice purtate în Parlamentul României Mari cu Nicolae Iorga care, supărat fiind, decretase că „politica este un virus”, Ion I.C. Brătianu își dezvăluia concepția aristotelică asupra politicii, afirmând că în politică nu vede altceva decât o „nobilă datorie”⁵. Întocmai ca marele filosof grec care considera că prima datorie a omului politic și de stat este să aducă bunăstarea cetății și fericirea celor care o locuiesc, la fel și Ion I.C. Brătianu credea că o bună politică trebuie să satisfacă două obiective fundamentale: bunăstarea cetățenilor și dezvoltarea țării prin satisfacerea intereselor naționale⁶. Pentru Brătianu bunăstarea statului era indisolubil legată de bunăstarea cetățeanului. „Bunăstarea materială nu este desigur suficientă, prin ea însăși, să fie un scop; dar de buna stare materială din această țară depinde strălucirea statului în primul rând; de aceea buna stare materială a acestui popor ne este scumpă, ca un scop înalt și moral”⁷, spunea el. În niciun caz *scandal și circ*, darurile cotidiene pe care le fac națiunii politicienii zilelor noastre. Nu, pentru că, așa cum spunea în 25 iunie 1906, la o întrunire politică ținută la Brăila, „popoarelor conștiente nu le trebuie, după cum cereau romanii în epoca decadenței, pâine și jocuri, ci muncă și lumină”⁸. Lui Brătianu îi datorăm definirea exactă a misiunii esențiale a omului politic și de stat

ca formație și a devenit om politic și președinte al Partidului Național Liberal, fiind de mai multe ori ministru și prim ministru al țării. În 1923 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

² *Dezbaterile Adunării Deputaților* din 01.01.1920 (infra: „D.A.D.”), p. 174 -175.

³ Ion I.C. Brătianu, *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu*. (infra: Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*), publicate de George Fotino, vol. IV, București, 1940, p. 459.

⁴ „Viitorul” din 2 iulie 1925.

⁵ *Dezbaterile Adunării Naționale Constituante* din 25.07.1923 (infra: „D.A.N.C”), p. 2695.

⁶ Ion I.C. Brătianu, *op. cit.*, p. 51; vezi și: *Ibidem*, vol. II, București, 1933, p. 656.

⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 656.

⁸ *Ibidem*, p. 396.

român în viața publică a țării și la conducerea treburilor obștești: „nu este destul să ajuți la ridicarea materială, ci trebuie să ajuți și la ridicarea morală a celor pe care voim să se reazime Statul nostru de mâine”⁹. Definirea politicii ca fiind o *nobilă datorie* este cu atât mai relevantă pentru concepția aristotelică a omului politic liberal, cu cât Ion I.C. Brătianu era conștient că „politica îți poate da din când în când satisfacții și onoruri, dar pentru omul iubitor de țară și conștient de răspunderile sale politica este un șir neîntrerupt de griji, de jertfe, un drum pe care ești nevoit să culegi mai mult nedreptate decât răsplată”¹⁰.

Dăruirea și priceperea în ale politicii sunt cu atât mai interesante la Ion I.C. Brătianu cu cât, sufletește, el se pare că nu avea nicio tragere de inimă pentru politică. I.G. Duca ne spune că „el se considera un fel de rătăcit în politică. Acest om, inginer prin studii, bărbat politic prin activitatea lui, era convins că dacă ar fi fost liber să-și urmeze imboldul sufletului ar fi ales, fără o clipă de îndoială, cariera de istoric”¹¹. Conștient de faptul că politica este o cale grea de urmat în viață pentru cel care dorește să se dedice administrării treburilor publice și realizării binelui comun, *inginerul politic* Ion I.C. Brătianu oferea novicelui doritor de o asemenea preocupare și soluția salvatoare. „În ea (în *politică* n.n.), ca în toate științele experimentale, este o necesitate: pentru a ajunge la formule sigure, trebuie ca raționamentul să fie bazat pe experiență”¹².

Convins fiind și dorind să convingă că în politică „*rezultatele sunt singura expresie elocventă a faptelor*”¹³, într-un discurs rostit în Senatul României, la 15 mai 1913, Ion I.C. Brătianu stabilea „condițiile esențiale și permanente ale oricărei bune politici:

- un țel precis;
- o cunoaștere exactă a condițiilor în care te afli pentru a determina căile de realizare;
- o acțiune hotărâtă pentru îndeplinirea țelului”¹⁴.

Practic, prin această definiție, Ion I.C. Brătianu a dezvăluit *secretul sacru* al inițierii în tainele politicii și a sintetizat etapele esențiale, obligatorii am spune, ale unui model de strategie politică, aplicabilă atât domeniului relațiilor internaționale și politicii externe a României, cât și politicii interne. În fapt, prin dezvăluirea secretului

⁹ *Ibidem*, vol. III, București, 1939, p. 379.

¹⁰ I.G. Duca, *Portrete și amintiri*, București, f.a., p. 37; referindu-se la personalitatea celui care i-a fost prieten și susținător politic, în expunerea pe care a făcut-o cu prilejul inaugurării Bibliotecii „Ion I.C. Brătianu”, I. G. Duca spunea: *Pentru el (Ion I.C. Brătianu, n.n.), politica nu era nicio distracție, nici prilej de onoruri, niciun prilej de realizări a unor deșarte și personale ambiții. Pentru el politica era muncă, răspundere, nedreptate, grijă, chinuitoare frământare (Ibidem).*

¹¹ Ion Bitoleanu, *Șefi de partide priviți cu ochii vremii lor*, Constanța, 2006, p. 91.

¹² Ion I.C. Brătianu, *op. cit.*, vol. II., p. 15.

¹³ *Ibidem*, vol. IV, p. 16.

¹⁴ *Ibidem*; la 7 Septembrie 1913, în *Scrisoarea către Partidul Național Liberal*, Ion I.C. Brătianu va preciza și direcțiile de acțiune ale acestei strategii.

sacru al politicii, Brătianu ne învață, inginereste, peste timp, care sunt pașii obligatorii pe care orice novice, dar și omul politic ce pretinde că are experiență, trebuie să-i parcurgă pentru atingerea obiectivului aristotelic al politicii: binele comun și bunăstarea comunității, indiferent care este aceasta, națională, locală ori europeană. Potrivit regulii brătieniste, primul pas într-o strategie politică îl constituie stabilirea țelului, care – ne spune el folosind un limbaj ingineresc – trebuie să fie *precis*. Adică să aibă, în primul rând, o dimensiune realizabilă și un caracter necesar. Însă, mult mai important – și de aceea omul politic scump la vorbă care a fost Ion I.C. Brătianu a folosit termenul de *precis*, scopul stabilit nu trebuie să fie sub nicio formă o himeră politică, ori *o fata morgana* care-l amăgește pe însetatul din deșertul politicii românești. Sau utopii de genul societății egalitariste, ori falanster de la Scăieni. Iată de ce, Brătianu insistă: „*idealurile goale în politică și în viața popoarelor n-au valoare*”¹⁵. Bine, dar cum va putea un politician care vrea să devină om politic și om de stat să facă deosebirea dintre idealurile goale din politica internă și din viața poporului român și cele cu adevărat importante? Simplu! Ion I.C. Brătianu a avut grijă să le transmită sfatul esențial „*acelora care vor conduce destinele statului: Să nu vă uitați la succese de persoane sau de moment, ci să urmați pulsul inimii poporului, conștiința lui națională și să aveți contactul neîntrerupt cu dânsa, ca să fiți reprezentanții sinceri ai unui neam conștient*”¹⁶. Cuvinte mari și goale am putea concluziona astăzi cu ușurință și dispreț, însă la Brătianu „grija intereselor naționale” era și o considera ca pe o „datorie imperioasă de patriotism”¹⁷. Făcând o mică paranteză, pentru a releva ce însemna pentru Brătianu nu simpla vorbă, ci sentimentul de patriotism, o să-l lăsăm pe el să-l definească: „*Noi nu înțelegem că se poate face operă de naționalism numai prin fraze umflate și prin vorbe goale, pe care le poate spune oricine. Patriotismul nostru consistă din prevedere; fiindcă prevedem nevoile zilei de mâine, cerem reformele de astăzi. Patriotismul nostru consistă din muncă. Pentru că am crezut că un popor nu se poate înstări fără muncă, de aceea am făcut opera de organizare a muncii românești*”¹⁸.

Am stabilit încă de la început că bunăstarea materială a cetățenilor și a statului reprezintă în concepția brătienistă scopul înalt și moral al unei bune politici. De asemenea, în viziunea brătienistă stabilirea unui țel politic ținea seama și de statutul, importanța și ambițiile politice ale unui actor politic, care-și va concepe strategiile în funcție de realitățile imediate sau mai îndepărtate. Apoi, acest proces era în relație directă cu capacitățile și posibilitățile de manevrare ale actorului politic, într-un mediu mai mult sau mai puțin acid, reprezentând un moment important al strategiei generale căruia Ion I.C. Brătianu îi acorda toată atenția în laboratorul său de analiză politică. Pentru a stabili și pentru a atinge un obiectiv politic important, el considera că un

¹⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 459.

¹⁶ „Patria” din 7 august 1919.

¹⁷ I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, München, 1982, p. 122.

¹⁸ Ion I.C. Brătianu, *op. cit.*, vol. IV, p. 147.

scenariu politic trebuie să evolueze în funcție de o directivă determinantă și permanentă care-i imprima orientarea generală¹⁹. În cadrul unei consfătuiri pe care a avut-o cu mai mulți lideri liberali, în octombrie 1911, Ion I.C. Brătianu le preciza colegilor săi că partidul are nevoie în evoluția sa în societatea românească – pentru a face diferența între obiectivele politice importante și cele ne semnificative de o „stea polară”, care să călăuzească acțiunile liberalilor și să le arate drumul spre liman. În acest sens, el preciza că „deosebirea dintre noi și adversarii noștri este că ei nu au știut să vadă steaua polară și au luat de călăuze stele care s-au stins sau care s-au mutat”²⁰. Mai târziu, în cadrul unei întruniri liberale avute la Timișoara, în 12 iunie 1921, Ion I.C. Brătianu reafirma această concepție, afirmând că „omul trebuie să-și lege acțiunea lui de scopuri superioare. Luptele se pot pierde. Oricare ar fi abilitățile individului și oricare ar fi capacitățile sale reale, nu se poate ca pe Marea aceasta întinsă și zbruciumată a luptelor sociale și internaționale să nu rătăcească, dacă nu are înaintea lui conducătoare stele polare, care nu se mișcă cu ora nopții și care pot să-i dea directive neînșelătoare și să-i asigure ieșirea la limanurile dorite”²¹.

Descoperirea pe cerul atât de încărcat al politicii a *stelei polare* după care să se ghideze actorul politic poate fi posibilă în momentul în care acesta procedează la o investigare generală și amănunțită a mediului în care ființează și activează, pentru a-i întocmi inventarul și, pe baza acestuia, să aibă o viziune de ansamblu asupra nevoilor și aspirațiilor societății. Însumarea și ierarhizarea lor va reliefa actorului politic care este opțiunea de bază în evoluția societății, într-un moment dat sau în perspectivă, opțiune în jurul căreia strategiile politice se vor modela. În planul politicii interne, de-a lungul întregii cariere politice a lui Ion I.C. Brătianu, directiva determinantă și permanentă a politicii sale a fost cristalizarea și dezvoltarea valorilor naționale până la acel nivel care să le permită integrarea firească în patrimoniul civilizației europene²². Oferta cât mai bogată și diversificată a civilizației românești la întâlnirea cu Occidentul, încrederea în menirea neamului²³ putem spune că au fost elemente de prim rang înscrise în programele politice ale lui Ion I.C. Brătianu în cei peste 30 de ani de activitate politică în slujba intereselor naționale. „În granițele teritoriului național român voim să creștem patrimoniul comun al lumii civilizate”²⁴ spunea el, motivat fiind de realele capacități intelectuale ale națiunii și de nefirescul afirmațiilor făcute în Occident, potrivit cărora în România „trăiește un popor slab și sărac într-un pământ bogat”, și „un popor supus într-un regat suveran”²⁵. În discursul de răspuns la *Mesajul*

¹⁹ „D. A. D.” din 01.01.1920, p. 166.

²⁰ Ion I.C. Brătianu, *op. cit.*, vol. III, p. 470.

²¹ „Viitorul” din 15 iunie 1921.

²² Ion I.C. Brătianu, *op. cit.*, vol. II, p. 671.

²³ *Ibidem*, pp. 671-672.

²⁴ Idem, *Cuvintele unui mare român*, Craiova, f. a., pp. 48-49; „Pe la noi, spunea Ion I.C. Brătianu, trebuie să stabilim calea cea mare, legătura cea mare între Occidentul civilizată și Orientul care acum se pune în exploatare.” (Idem, *Discursuri*, vol. I, București, 1933, p. 223).

²⁵ Idem, *Cuvintele...*, p. 48.

Tronului, pe care-l rostește în Parlamentul României, în martie 1905, Ion I.C. Brătianu arăta că situația defavorabilă în care se găsea România, din punctul de vedere al dezvoltării, cerea fără întârziere, ca o necesitate de existență, „progresele care să ne ridice la nivelul Occidentului cult”, între care ridicarea stării țaranului constituia punctul cardinal al oricărui proces de reformă²⁶. Grija sa pentru ameliorarea stării țărănimii se observă, premonitoriu și în același timp cât se poate de realist, înainte dar și în preajma izbucnirii Răscoalei. Astfel, în 15 ianuarie 1907, în cadrul unei întruniri a PNL, ținută la București, el fixa – sub influența *generoșilor*, mai ales a lui Constantin Stere, care va exercita o masivă influență asupra concepției sale – primul mare obiectiv politic și de stat pe care PNL își propunea să-l atingă: „De buna stare a țărănimii depinde buna stare a țării întregi”, iar acest interes de stat credea el „primează asupra tuturor celorlalte”²⁷. Îngrijorat și prevăzător, încă de la începutul secolului XX, Brătianu trăgea un semnal de alarmă în cadrul discursului său din Parlament pe marginea discuției la *Mesajul Tronului*, ținut în 1 decembrie 1900, când avertiza că: „ar fi o foarte grea primejdie pentru ziua de mâine, ca să nu se stabilească clar în conștiința țărănească că nevoile și durerile sale își găsesc sollicitudine și simpatie în clasele noastre diriguitoare, că interesele acestui stat sunt strâns legate de ale sale și că sub nicio cârmuire ele nu-și pot găsi o dezvoltare mai largă și mai bună decât aceea a statului român”²⁸. Mai mult, în cadrul aceleiași discuții la Mesaj, Brătianu îl ataca dur pe ministrul conservator al apărării, care, extrem de arogant și de scandalos, afirmase în urma unui incident în care soldații împușcaseră niște țărani că acesta este un motiv de bucurie, pentru că „astfel se arată energia și vitejia rasei românești”²⁹. Într-un alt context, va preciza că opera de reformare și de modernizare a societății românești trebuie să combată cu precădere „microbul mizeriei și al ignoranței”³⁰.

În procesul de stabilire a unui anumit țel, Ion I.C. Brătianu considera că actorul politic mai trebuie să țină seama: de mișcarea evenimentelor și de conjunctura internă și externă creată; de posibilele evoluții ulterioare³¹; de marile idei ale timpului³²; de învățămintele trecutului³³; de necesitățile de moment și de perspectivă ale societății³⁴;

²⁶ Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, 1991, p. 49.

²⁷ Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*, vol. II, p. 398.

²⁸ Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*, vol. I, p. 339.

²⁹ *Ibidem*, p. 340.

³⁰ Sterie Diamandi, *op. cit.*, p. 50.

³¹ „D.A.D.” din 01.01.1920, p. 166.

³² „Viitorul” din 23 iunie 1921.

³³ Ion I.C. Brătianu, *Cuvintele...*, pp. 53, 97.

³⁴ *Idem*, *Discursuri*, vol. II, pp. 671-672; vezi și: *Idem*, *Cuvintele...*, p. 48; „Eu zic că în situații grave, spunea Ion I.C. Brătianu, (...) ar trebui ca orice om de stat să-și deschidă largi urechile la vocea poporului, s-o înțeleagă, să-și reamintească toate necazurile acestui popor, să-i simtă toate trudele prezentului, pentru ca să-i poată îndeplini toate aspirațiile pentru viitor.” (Apud Sterie Diamandi, *op. cit.*, p. 48).

de interesele partidului și, nu în ultimul rând, de echilibrul politic din societatea românească. Pe de altă parte, filmul întregii cariere politice a lui Ion I.C. Brătianu ne confirmă faptul că marile sale țeluri politice răspundeau la câteva necesități fundamentale: aveau un caracter realist și realizabil, servind unei necesități de moment sau de perspectivă a societății românești; nu veneau în contradicție cu interesele fundamentale ale statului și ale cetățeanului; determinau autosesizarea și manifestarea solidarității naționale; contribuiau la definirea imaginii actorului politic în peisajul politic general; serveau, în prezent și în perspectivă, proiecțiilor de putere și strategiilor de comunicare și negociere în vederea obținerii puterii, elaborate de actorul politic în efortul său de participant la jocurile politice; coagulau, într-o formulă sintetică și unitară, diferitele opinii din propriul partid, precum și fragmente ideologice diferite. În momentul în care Ion I.C. Brătianu făcea primul pas în viața politică a țării, el pornea la drum cu siguranța obiectivelor stabilite din start. Alegătorii din Tg. Jiu erau încredințați, în toamna anului 1895, de cel care purta un nume atât de ilustru, că problemele social-economice ale țării, între care chestiunea țărănească era la loc de frunte, reprezentau mari probleme social-politice care se cer de urgență rezolvate. Pe de altă parte, el declara că răul cel mare al societății românești vine de la nerespectarea legilor³⁵, arătând că, în eventualitatea unui succes electoral, va iniția o politică de ameliorare a acestor stări defavorabile interesului național.

Dezvoltând exemplificarea noastră, vom face referire și la celebra *Scrisoare-program* din 7/20 septembrie 1913, adresată conducerii PNL, în care Ion I.C. Brătianu propunea ca obiectivul principal al activității viitoare a partidului să fie înfăptuirea *marilor reforme sociale* – reforma agrară și cea electorală – menite să transforme fundamental imaginea României și a propriului său partid³⁶. Liderul liberalilor cerea Congresului să ia o decizie limpede în problema reformelor. După ce a arătat că Pacea de la București soluționa o îndelungată fază a problemei orientale, în care România avusese un rol central, Ion I.C. Brătianu preciza că principala problemă politică a acelui moment era rezolvarea problemei rurale prin intervenția statului, cu dreptul de expropriere și constituirea unui singur colegiu electoral. De asemenea, mesajul său politic insista asupra stabilirii unei strategii educaționale pentru România care să elimine analfabetismul și ignoranța culturală³⁷. Referiri la necesitatea schimbării statutului proprietății și la reformarea sistemului de vot apăruseră în cadrul discursului

³⁵ Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*, vol. I, pp. 2-3.

³⁶ *Ibidem*, vol. IV, pp. 45-48; în discursul pe care-l rostește, o lună mai târziu, în fața Congresului PNL, convocat prin scrisoarea respectivă, Ion I.C. Brătianu precizează direcțiile de acțiune ale strategiei de reformare și dezvoltare a societății românești: „Suntem hotărâți să persistăm în acțiunea noastră pentru îndreptarea moravurilor administrative, pentru buna distribuție a Justiției, pentru însănătoșirea finanțelor, pentru îndrumarea economică prin încurajarea muncii și capitalurilor românești, pentru dezvoltarea cooperativelor, pentru îmbunătățirea soartei meseriașilor prin legea contractului de muncă și prin modificarea legii asigurărilor.” (*Ibidem*, pp. 57-58).

³⁷ *Ibidem*, p. 48; *Scrisoarea program* mai cuprindea propuneri privind promovarea unui program de dezvoltare a armatei.

liberal și brătienist și înainte de 1907, ele înmulțindu-se după răscoală și după intrarea lui Constantin Stere și a *generoșilor* în partid, pentru a lua o formă concretă în septembrie 1913. Anul 1907 a pus în viața statului român o problemă fundamentală, urgentă și extrem de complexă: *chestiunea dezrobirii economice și politice interne*. Sub aspect conjunctural, *Scrisoarea-program* este precipitată de marile manifestații de simpatie la adresa politicii conservatoare, care în timpul guvernării Titu Maiorescu a implicat România în cel de-al Doilea Război Balcanic și prin Pacea de la București obține Cadrilaterul și o nouă definire a statutului României în Centrul și Sud-Estul Europei. Toate aceste fapte au provocat o serioasă îngrijorare lui Ion I.C. Brătianu, care și-a dat seama că pentru partidul său se impunea ca necesară o redefinire a țărilor sale politice, cuprinse într-o strategie menită să reechilibreze rapid și în cele din urmă să încline în favoarea sa balanța simpatiei opiniei publice românești. Acest lucru se putea realiza cel mai bine pe plan intern, acolo unde conservatorii puteau fi depășiți decisiv, blocați fiind în orice inițiativă reformatoare de interesele marii proprietăți.

Constantin Argetoianu, contemporanul și adversarul conservator al lui Brătianu la acel moment, considera că lansarea pe piața politică a proiectului politic al marilor reforme sociale avea următoarea explicație: „chemat mai repede decât credea la postul de conducere, prin carența bătrânului Sturdza, Ionel Brătianu și-a dat seama cu agera lui minte că nu numai șefia, dar și partidul, uzat și înțepenit în vechile lui formule, trebuia întinerit. Instrument al organizării și înălțării burgheziei românești, Partidul Liberal își îndeplinise misiunea și risca să nu mai fie în mâna șefului unealta de cucerire a puterii, unicul scop urmărit nu numai de Brătieni, dar mai ales de amicul nostru Ionel. Dintre cele două partide existente, Partidul Liberal fiind cel de stânga, o întinerire a lui nu se putea concepe decât mai departe spre stânga, pe calea reformelor radicale”³⁸. Practic, din acel moment, se evidențiază cu putere capacitatea politică a lui Ion I.C. Brătianu, care a știut să speculeze în favoarea sa și a partidului său situația internă a României și să transforme o înfrângere ce se anunța gravă într-o victorie politică incontestabilă. Faptul că Ion I.C. Brătianu a elaborat un program politic nou, care oferea soluții realiste și echilibrate pentru însănătoșirea și dezvoltarea societății românești, reușind în același timp să scoată partidul său din conul de umbră al popularității, reprezintă un aspect important în creionarea managementului său politic. Prezentând proiectul marilor reforme sociale, el a oferit partidului, societății românești în general, un țel politico-economico-social de cea mai mare importanță (am putea spune chiar un ideal național), pe care a avut meritul și puterea să-l materializeze după eforturi serioase. O altă trăsătură importantă a țărilor politice brătieniste, este aceea

³⁸ Spiru Haret prin cunoscuta broșura „*Chestiunea țărănească*”, publicată la începutul anului 1905; Constantin Stere prin studiile și activitatea de la „*Viața Românească*”; Vintilă Brătianu, prin articolul publicat în *Tribuna* din Arad: de altfel, și Programul PNL, întocmit de Comitetul Executiv și admis în consfătuirea din 3 decembrie 1906, făcea referiri la rezolvarea urgentă a problemei țărănești. (conf. Stere Diamandi, *op. cit.*, p. 51).

că ele se înscriu în durată lungă. Stabilirea acestora se făcea în spiritul politicii pe termen lung, Ion I.C. Brătianu acționând vădit *sub specie aeternitatis*³⁹, (sub aspectul eternității – lat.) neîngăduindu-și nicio deviere pentru a le satisface, „oricare ar fi fost ispitele drumurilor”⁴⁰. În acest sens, Constantin Argetoianu ne spune că atunci când își stabilea o țintă politică, „Ionel (Brătianu, n.n.) își ținea ochii ațintiți numai asupra ei, deși o urmărea în zig-zaguri pe toate drumurile vieții”, spre deosebire de frații săi, Vintilă și Dinu, care „pierdeau deseori din vedere ținta”, fiind preocupați de calea care-i duce spre scopul politic⁴¹.

În anii de inițiere, în cei de formare, precum și în cei de deplină maturitate politică a lui Ion I.C. Brătianu, ceea ce caracterizează filosofia și acțiunea sa politică este credința în virtutea cauzelor drepte, inspirate din marile idei ale timpului: „*Nu mă tem de slăbiciunea mijloacelor mele, spunea el, nici de superioritatea adversarilor mei, pentru că nu mă încred în însușirile mele, ci în dreptatea cauzelor pe care le apăr*”⁴². Faptul că un actor politic vizează un țel important, inspirat dintr-o idee mare și generoasă, presupune să-și asigure o marjă de succes, pentru că „ideea luminează, conduce, susține și asigură rodnicia muncii”⁴³. De multe ori, Ion I.C. Brătianu a lăsat să se înțeleagă că, pentru un actor politic care urmărește un anumit obiectiv, mai importante decât însușirile personale sunt *ideile* pe care și le asociază acțiunii. De fapt, el era mult mai categoric declarând că triumful politic, în sensul mare și nobil al cuvântului, poate fi asigurat de către un actor politic prin simplul fapt că își leagă acțiunea sa de o idee mare și generoasă⁴⁴. Cea mai mare idee, de care Ion I.C. Brătianu și-a legat cea mai importantă acțiune politică a vieții sale și care i-a adus lui și României cel mai mare triumf, a fost *Ideea unității naționale a românilor*. Cu ocazia inaugurării Cercului de Studii al PNL de la Cluj, în 19 iunie 1921, Ion I.C. Brătianu a făcut referire la marea *Idee* a unității naționale, de care generația sa și-a legat destinul, „idee care în sine nu putea fi zdrobită”, chiar dacă războiul ar fi fost pierdut de către Aliați, iar Regatul român ar fi fost dezmembrat. „În legătură cu *Ideea* – le spunea el celor veniți să-l asculte în sala Prefecturii din Cluj – și în hotărârea de a fi reprezentantul sincer al interesului și al simțământului general a stat meritul partidului nostru. Zic reprezentantul sincer, fiindcă prea adeseori forma demagogică alterează această datorie”⁴⁵.

Una dintre preocupările constante ale omului de stat Ion I.C. Brătianu a fost să transmită contemporanilor, dar și urmașilor, câteva postulate esențiale și

³⁹ I. G. Duca, *Portrete și amintiri*, p. 29.

⁴⁰ Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*, vol. II, p. 80.

⁴¹ C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 239.

⁴² *Ibidem*, p. 222.

⁴³ „Viitorul” din 23 iunie 1921.

⁴⁴ *Ibidem*; Ion I.C. Brătianu considera firesc ca în politica țării cine are o idee „s-o reprezinte, s-o înfăptuiască, pentru că în căldura convingerilor stă însăși chezașia înfăptuirilor puternice” (Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*, vol. IV, p. 51).

⁴⁵ „Viitorul” din 23 iunie 1921.

general-valabile ale unui management politic eficient și util interesului public și național. Printre acestea sunt și *încrederea în victorie și curajul actorului politic*, odată ce acesta și-a stabilit obiectivul politic și își călăuzește acțiunea după o mare idee – stea polară ce nu apune și nu rătăcește.

Încrederea în victoria politică și în justetea cauzei pe care o servea îl făcea pe Brătianu, spre exemplu, să-și stupefiece colaboratorii chiar și în cele mai crunte momente de panică, haos și prăbușire națională și, implicit, a partidului pe care-l conducea. Astfel, în mai 1917, în momentul de maximă expansiune militară a puterilor Centrale și al umilinței unei țări frânte și înfrânte, pe care încă o administra din ruina refugului din Moldova, el le vorbea colaboratorilor nu cu speranță și falsă încredere, ci cu un curaj și o credință cu accente aproape fanatice despre obiective politice și despre măsuri administrative viitoare și necesare țării, care tuturor prietenilor și adversarilor care-l ascultau li se păreau himere imposibil de atins. Astfel, prin declarația pe care o citește ca prim-ministru, în Camera Deputaților de la Iași, în 6 mai 1917, cu ocazia dezbaterilor prilejuite de revizuirea Constituției, Brătianu își năucea ascultătorii – parlamentari și cetățeni – atunci când le spunea că „atât sufragiul universal, cât și principiul expropriării sunt cerute nu numai de spiritul vremii în care trăim, dar și de necesitățile pe care ni le impune introducerea suveranității noastre dincolo de Carpați”⁴⁶. Stupefiant, nu?! Și ce curaj! Și câtă încredere în misiunea sa! Și în victoria care nu putea să nu vină! Cu alte cuvinte, în momentele în care armata română abia mai putea să reziste ofensivei germane de pe frontul din Moldova, Brătianu se gândea cum să gestioneze provocările determinate de extinderea suveranității românești în Transilvania. Pur și simplu credință. Și un strop de nebunie politică. Nimic altceva.

În al doilea rând, importantă este în concepția brătienistă și hotărârea manifestată în susținerea actului politic și fermitatea convingerilor.

Reamintim că, în opinia lui Ion I.C. Brătianu, o bună politică trebuie să satisfacă două obiective fundamentale: bunăstarea cetățenilor și dezvoltarea țării prin satisfacerea intereselor naționale⁴⁷. Acest lucru este posibil doar în condițiile în care actorul politic reușește să acceadă la putere. *Puterea*, de altfel, reprezenta primul obiectiv important al scenariilor politice brătieniste, la care subiectul nostru reușea să acceadă periodic, acționând cu abilitate în hățișul regimului politic românesc, antebelic și interbelic. „În partidul nostru, spunea el, este o dublă și permanentă preocupare: aceea de a nu pierde niciodată din vedere un ideal înalt, care să ne mențină viu caracterul de partid de progres, și aceea de a nu pierde niciodată de sub

⁴⁶ Cornelia Neagu, *Guvernul liberal Ion I.C. Brătianu (29 noiembrie/12 decembrie 1918 – 27 septembrie 1919)*, Iași, 1998, p. 32.

⁴⁷ Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*, vol. II, p. 656; „Bunăstarea materială, spunea Ion I.C. Brătianu, nu este desigur suficientă, prin ea însăși, să fie un scop; dar de buna stare materială din această țară depinde strălucirea statului în primul rând; de aceea buna stare materială a acestui popor ne este scumpă, ca un scop înalt și moral.” (*Ibidem*).

picioare un drum sigur, care să ne mențină neconținut caracterul de partid de guvernământ”⁴⁸.

Scopul imediat al oricărui actor politic – *deținerea și controlul puterii* – a fost definit de către Ion I.C. Brătianu, cu destulă aroganță putem spune, încă în decembrie 1910, la doar un an de când a fost ales să gestioneze afacerile partidului și ale țării. „Guvernul îl pot lua alții dar puterea ne rămâne nouă” stabilea el cu acel prilej⁴⁹. Această promisiune făcută parlamentarilor liberali convocați de premierul liberal care-și sfârșea mandatul a devenit *Crezul politic brătienist* care i-a animat pe toți simpatizanții și activiștii liberali în următorii ani ai perioadei care a fost botezată „decada brătienistă”. La sfârșitul acestei epoci, în apogeul hegemoniei sale politice, aflându-se în fața foștilor miniștri, parlamentarilor și șefilor de organizații, reuniți în 8 iunie 1927 la clubul PNL din București, Ion I.C. Brătianu îi asigura, cu aroganța și siguranța pe care i-o dădea statutul său de mare suzeran politic, că în curând vor reveni la guvernare. „Ni s-a întâmplat uneori să renunțăm, cu aprobarea dvs., la guvern. Nu ni s-a întâmplat niciodată, însă, să cerem guvernul și să nu reușim”⁵⁰. O altă mărturie care confirmă statutul lui Brătianu de hegemon al lumii politice românești în deceniul trei al secolului XX este cea pe care ne-a lăsat-o unul dintre cei mai abili diplomați europeni ai perioadei. În timpul unei întâlniri pe care a avut-o liderul liberal, în timpul guvernării Averescu din 1926-1927, cu fostul ambasador țarist la București, Poklewsky-Koziel (care a rămas în București fiind protejatul și bun prieten cu Brătianu), acesta se arăta interesat când ar putea reveni șeful PNL la putere. Somat să îi răspundă când se va produce acel moment, *Șeful liberalilor* i-a răspuns amuzat: „Bine...!, dar n-am încetat nicio zi să fiu la putere”⁵¹. Ion I.C. Brătianu a ajuns la o asemenea putere și influență în politica internă românească, încât guvernele se constituiau în baza Crezului politic brătienist, conform căruia și după plecarea de la guvern a liberalilor puterea rămânea sub controlul acestora. În 13 septembrie 1919, premierul Ion I.C. Brătianu demisionează, iar regele Ferdinand îl mandatează, la recomandarea sa, pe Corneliu Manolescu-Râmnicăneanu să formeze noul guvern. Acesta, pur și simplu, primește o listă de miniștri formată din simpatizanți liberali. În urma protestului energetic al lui Take Ionescu – omul forte al momentului, ca urmare a imaginii pe care și-o crease de agreat al Marilor Puteri –, regele renunță și-l desemnează, tot la sugestia lui Brătianu, pe generalul Arthur Văitoianu să formeze noul guvern. Potrivit mărturiei lui I.G. Duca, generalul, „tot timpul cât a stat la guvern, nu a ieșit din cuvântul lui Brătianu, așa se explică de ce doi ani mai târziu, când acesta și-a constituit marele minister, s-a văzut dator să apeleze la dânsul și să-i

⁴⁸ Sterie Diamandi, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁹ Ion I.C. Brătianu, *Discursuri*, vol. III, p. 358.

⁵⁰ „Viitorul” din 9 iunie 1927; O declarație similară îi făcea lui Armand Călinescu, în aceeași perioadă a anului 1927, spunându-i că „niciodată nu mi s-a întâmplat în viața mea să cer puterea și să nu o am” (Armand Călinescu, *Însemnări politice*, București, 1999, p. 68).

⁵¹ Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 92.

încredințeze un loc de frunte”⁵². Acesta este managementul politic brătienist și în felul acesta s-a constituit sistemul politico-guvernamental și de stat brătienist în care fiecare pion și rotiță își îndeplinea misiunea și își primea recompensa de la marele și generosul șef politic. De altfel, el confirma că un guvern alcătuit din oamenii cei mai onești și având cele mai bune intenții este nevoit să țină seama de presiunea intereselor de tot felul care există într-o țară, la loc de frunte situându-se cea a susținătorilor financiari ai partidului⁵³. Ceea ce este foarte important de subliniat la acest capitol al managementului politic brătienist e că liderul liberal a organizat puterea inginereste sub forma unui sistem, care avea propria sa viață, propriile reguli și o coordonare admirabilă, exercitată atât direct de către Ion I.C. Brătianu, cât și prin reprezentanții săi din primul, al doilea și al treilea cerc de colaboratori de încredere. Precizăm că *primul cerc* al puterii brătieniste era format din principalii liderii ai partidului și colaboratori apropiați ai săi: Alexandru Constantinescu, Mihail Pherekyde, Vintilă Brătianu, G.G. Mărzescu, I.G. Duca, Constantin I.C. Brătianu. *Cercul doi*: Nicolae Săveanu – președintele Camerei Deputaților, Al. Lapedatu, generalul Traian Moșoiu etc. *Cercul trei* – Subsecretarii de stat, prefectii și liderii locali ai PNL.

Ion I.C. Brătianu concepea puterea ca pe un mijloc – de fapt, cel mai important mijloc – prin care erau materializate marile și micile sale obiective politice și satisfăcute toate interesele, atât cele naționale, cât și cele ale burgheziei românești, ori, pur și simplu, cele individuale. Spre deosebire de majoritatea contemporanilor săi, lideri de partide, Ion I.C. Brătianu nu privea puterea ca un mijloc care facilitează doar satisfacerea unor orgolii politice sau obținerea unor profituri personale sau de grup, ci în sensul promovării și susținerii intereselor generale. Evident, ar fi o exagerare să afirmăm că anumite interese particulare sau de grup nu erau satisfăcute cu prioritate din momentul accederii la putere.

În concluzie, prin relevarea elementelor principale care definesc concepția lui Ion I.C. Brătianu asupra politicii și a puterii politice am făcut nu numai un act de cercetare științifică, ci și un demers utilitar, cu aplicație în prezent. Deși unele au o vechime de peste 100 de ani, cugetările și ideile lui Brătianu sunt mai actuale decât oricând și pot fi preluate în practica politică prezentă.

⁵² I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, p. 190.

⁵³ „D.A.D.” din 30 decembrie 1919, p. 160.